

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/3--SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Exploring the flexibility of adjective order in english: cognitive, pragmatic, and stylistic perspectives.....	873
J.G'.Numonova	
The role of podcasts and audiobooks in language education.....	877
J.G'.Numonova	
The influence of technological advancements on language assessment methods.....	881
O.Z.Dadajonov	
XX asr O'zbek va Nemis dramasida davr va qahramon talqini.....	885
S.A.Yusupova	
The evolution of politeness: a historical analysis of English novels.....	890
N.M.Merganova, N.A.Orifjonova	
Og'zaki nutqning o'ziga hos xususiyatlari.....	894
G.A.To'lanboyeva	
Muloqot va uning xususiyatlari.....	898
S.A.Xaqnazarova	
Abdulla sher ijodida tiplar an'anasi.....	901
N.M.Merganova	
Chet tilda og'zaki nutqni rivojlantirishning yo'llari.....	905
C.X.Azimova	
Категории «Вежливости» в речевых актах высказывания «Отказов», «Отрицаний» и «Удивлений» в русской и американской культурах.....	908
N.A.Komilova	
The representation of gender in English idiomatic expressions.....	911
Y.A.Nasirdinova	
Fransuz navoiyshunosligining global ahamiyati.....	915
Y.A.Nasirdinova	
Aleksandr Papas Alisher Navoiyning "Muhokamat ul-lug'atayn" asari haqida: tasavvufiy yondashuv va tildagi maxfiy kodlar.....	919
S.To'lanov	
Turistik diskursning matnda ifodalanishi.....	923
S.To'lanov	
Turizm va reklama diskurslari: funksional va pragmatik yondashuv.....	927
Y.U.Abdurazzakov	
Zamonaviy sotsiolingvistik tadqiqotlar sharhi.....	931
I.T.Dehqonov, T.S.Mo'minova	
Fransuz tili darslarida maqol va matallar bilan ishlash usullari.....	934
D.S.Usmonova, Z.A.Anvarjonova	
Challenges in translating Uzbek literature to English.....	938
D.S.Usmonova, N.R.Rajabova	
Using ai in the field of studying english as a second foreign language.....	942
Sh.M.Yusufjonova	
Tarjima lug'atlarida milliy – madaniy xususiyatlar masalasi.....	946
S.A.Xaqnazarova	
Abdulla she'r ijodida g'oyaviy an'ana.....	949
N.A.Nizomova	
Makon yasovchi affikslarning o'zbek va ingliz tillardagi tarjimalari.....	953
G.Astonova, M.M.Kaharova	
O'zbekiston va Germaniyada ta'limni tashkil etishga oid leksik birliklar tavsifi.....	957
G.Astonova Oliy ta'lim tizimiga oid leksik birliklarning ifodalanishi.....	961
N.A.Nizomova	
Makon va zamon tushunchalar o'rtasidagi bog'liklar masalasi.....	966
S.I.Quziyev	
Turizm maqsadlari uchun ingliz tilini o'qitishda interfaol metodlardan foydalanish.....	970
Z.M.Yigitaliyeva	
Mualliflashtirish kategoriyasining matn doirasida o'rganilganligi.....	975
Z.M.Yigitaliyeva	
About the term of persuasion.....	979

UO'K: 81'42:338.48+659.1

TURISTIK DISKURSNING MATNDA IFODALANISHI
ВЫРАЖЕНИЕ ТУРИСТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА В ТЕКСТЕ
EXPRESSION OF TOURIST DISCOURSE IN TEXT

To'lanov Sobitjon

Farg'ona davlat universiteti, nemis va fransuz tillari kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada turistik diskursda nutq turlarining funksional-semantik xususiyatlari va ularning har xil maqsadlarga yo'naltirilgan holda qanday qo'llanilishi ko'rib chiqiladi. Matnda turizm obyektlari va hodisalarining tavsiflari, tarixiy voqealar, maslahatlar va tavsiyalar monologik va dialogik shaklda taqdim etiladi. Matnda Fransuz va rus tilshunoslik maktablarida qo'llaniladigan turli nutq turlari va diskursiv ketma-ketliklar muhokama qilinadi. Nutq turlari: deskriptiya, narratsiya va argumentatsiya, shuningdek, polilog va dialoglar orqali o'rganiladi.

Аннотация

В данной статье рассматриваются функционально-семантические особенности типов речи в туристическом дискурсе и их использование в зависимости от цели. В тексте приводятся описания туристических объектов и событий, исторические события, советы и рекомендации как в монологической, так и в диалогической форме. Обсуждаются различные типы речи и дискурсивные последовательности, применяемые в французской и русской лингвистической школе. Изучаются типы речи: описание, наррация и аргументация, а также полилог и диалог.

Abstract

This article examines the functional-semantic characteristics of speech types in tourism discourse and their application depending on the purpose. The text provides descriptions of tourism objects and events, historical events, advice, and recommendations in both monologic and dialogic forms. The discussion includes various speech types and discursive sequences used in French and Russian linguistic schools. Speech types such as description, narration, and argumentation, as well as polylogue and dialogue, are studied.

Kalit so'zlar: turistik diskurs, nutq turlari, matn tahlili, fransuz lingvistikasi

Ключевые слова: туристический дискурс, типы речи, анализ текста, французская лингвистика

Key words: tourism discourse, speech types, text analysis, french linguistics

KIRISH

So'nggi yillarda matnshunoslikda matn tushunchasining turli xil ta'riflari va yondashuvlari mavjudligi kuzatilmoqda. Bu holat matnning aniqlangan yagona va to'liq qabul qilingan ta'rifining yo'qligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, matnshunoslikda boshqa atamalar, jumladan funksional-ma'noli nutq turlari ham turlicha talqin qilinadi. Ushbu maqolada turistik diskursda (TD) foydalaniladigan funksional-ma'noli nutq turlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Ushbu maqolaning maqsadi turistik diskursda foydalaniladigan funksional-ma'noli nutq turlarini tahlil qilish va ularning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashdir. Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yilgan:

- Funksional-ma'noli diskurs turlarining umumiy tavsifini berish.
- Turistik diskursda foydalaniladigan nutq turlarini misollar bilan ko'rsatish.
- Nutq turlarining turistik diskursda qanday ahamiyat kasb etishini aniqlash.

MATERIAL VA METODLAR

Tadqiqot materiali sifatida fransuz tilidagi turizm broshyuralari va reklama matnlari tanlangan. Ushbu matnlar tahlil qilinib, ulardagi funksional-ma'noli nutq turlari aniqlangan. Tadqiqot metodi sifatida matnshunoslik va diskurs tahlili metodlari qo'llanilgan.

NATIJA VA MUHOKAMA

Zamonaviy tilshunoslikda matn ekstralingvistik voqelik bilan bog'liq hodisa sifatida qaraladi. Ladiyginning (2006) fikricha, matnning mazmuniy ob'yekti, tildan tashqari voqelikning bir qismini aks ettiradi. Vikulova (2001) ushbu nuqtai nazarni qo'llab-quvvatlab, matn diskursning belgisi sifatida tildan tashqaridagi aniq vaziyatga ham taalluqli ekanligini ta'kidlaydi. Bu esa, matnning ta'rifini "diskurs" tushunchasi bilan ajralmas qilib qo'yadi. Karasik (2002) diskursni bir vaqtning o'zida jarayon (nutq yaratish) va natija (mustahkamlangan matn) sifatida qarash mumkinligini ta'kidlaydi.

Muloqot nazariyasidan kelib chiqib, matn axborot yetkazuvchi vosita sifatida qaraladi. Ya'ni, matn diskurs – bayonot bo'lib, ma'no tashuvchi kodlangan ma'lumotni ifodalaydi. Bunday ma'lumot til yoki boshqa belgi tizimlari yordamida kodlanadi va barqaror janrlar shaklida rasmiylashtiriladi.

Matn shakli va mazmun birligini tashkil etgan belgilar ketma-ketligi bo'lib, uning asosiy xususiyatlari o'zaro bog'liqlik va yaxlitlikdir. Bundan tashqari, matn turli belgilarning o'zaro ta'siri natijasi sifatida ham qaraladi, ular juda dinamik bo'lishi mumkin (Misonjnikov, 2001). Shuningdek, matn aniq ma'lumotni ifodalaydigan va strukturaviy yaxlitlikka ega bo'lgan diskurs asari sifatida aniqlanadi (Golub, 2007).

Fransuz maktabi diskurs tahlilida yuqorida keltirilgan funksional-semantik nutq turlari diskursiv ketma-ketliklarga (fransuzcha 'sequences' atamasidan) mos keladi (Nazaryan 1989: 326): deskriptiv, narrativ, argumentativ, dialogik (Charaudeau 1992) va quyidagi matn turlari: deskriptiv, narrativ, argumentativ, dialogik va eksplicativ (Adam 1992). Dialogik ketma-ketliklar va dialogik matn turini ajratish ehtimol lingvistlar tomonidan aniqlangan quyidagi fakt bilan bog'liq: tasvir, hikoya va mulohaza nafaqat monologik, balki dialogik nutqqa ham xosdir (Plotnikova 2006 a: 157), shuningdek, so'nggi paytlarda lingvistlarning diqqat markaziga tushgan ko'p tomonlama (polilogik) nutq shakliga ham (Yakovleva 2006: 4).

Shuningdek, mulohaza ko'pincha tushuntirish bilan to'ldirilishi qayd etilgan, bu, ehtimol, fransuz lingvistlarini eksplicativ matn turini ajratishga undagan (Adam 1992), ekspozitsiya va ko'rsatma (Maingueneau 1990: 133) kabi kichik turlari bilan. Matnda turli taqdim etish usullari birlashishi mumkin va ularning chegaralari noaniq bo'lishi mumkin. Shu munosabat bilan, matn turli nutq turlarining ketma-ketliklaridan yoki bir xil turdagi nutq ketma-ketliklaridan tashkil topgan geterogen reallik sifatida aniqlanadi (Maingueneau 1990: 134). Masalan, mulohaza ba'zi da'voni tasvirlash uchun tasvirni o'z ichiga olishi mumkin. Ko'pincha tasvir ostida persuazivlik yashiriladi (Adam; Bonhomme 1997: 92).

Turistik diskursda funksional-semantik nutq turlarining ishlatilishini ko'rib chiqaylik.

1. Tasvirlash (Description)

Turistik diskursda tasvirlash nutq turi muhim o'rin tutadi. Bu turda turistik obyektlarning miqdoriy va sifat xususiyatlari keltiriladi. Masalan, quyidagi matnda Tours shahrining tasviri keltirilgan:

"Ville d'Art et d'Histoire, cite gallo-romaine, puis Capitale du Royaume de France, Tours beneficie d'une situation exceptionnelle au coeur de la prestigieuse region des chateaux de la Loire" (Tours: 3).

Ushbu misolda shahar geografik joylashuvi, tarixiy ahamiyati va zamonaviy holati ta'riflangan. Tasvirlash usuli orqali turistik obyektlarning jozibadorligi oshiriladi.

2. Hikoya qilish (Narration)

Hikoya qilish nutq turi voqealarni vaqt bo'yicha ketma-ketlikda taqdim etadi. Bu turda aksionallik va harakatlarning ketma-ketligi muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan:

"Comme le Marais parisien, le quartier auquel on a donne recemment le nom de "Vieux Tours", avait fini par oublier son ancienne splendeur tant ses fagades et ses monuments y avaient disparu par manque d'entretien" (Tours: 12).

Bu misolda hikoya qilish usuli orqali kvartalning tarixi va hozirgi holati tasvirlangan.

3. Mulohaza yuritish (Argumentation)

Mulohaza yuritish nutq turi turistik obyektlar haqida fikr bildirish va ularning afzalliklarini ko'rsatishga qaratilgan. Bu turda ko'pincha dalillar keltiriladi va xulosa chiqariladi. Masalan:

"Nous mettons nos competences a votre service, mais avant tout, la chaleur et l'hospitalite des gens du pays. Car nous sommes d'ici" (Ardeche: 3).

TILSHUNOSLIK

funksional-semantik nutq turini, ayniqsa, argumentatsiya jarayonida ishlatiladigan usulni ko'rib chiqish lingvistlarning e'tiborini tortadi. Axborotni taqdim etish shakliga qarab, monolog, dialog va polilog shakllarini ajratish mumkin. Turistik diskurslarda bu uchala shakl ham qo'llaniladi.

1. Turistik diskursda monolog modeli keng qo'llaniladi. (Kommunikatsiya nazariyasi asoslari 2003: 214). Turistik diskursda adresantning til vositalarini tahlil qilish asosida, odatda, adresantning "shaxssiz" yoki jamoaviy xarakterga ega ekanligi aniqlanadi, hikoya uchinchi shaxs birlik sonida (*on* noaniq shaxs olmoshidan foydalanib) yoki birinchi shaxs ko'plik sonida olib boriladi. Monolog uchun til vositalarining an'anaviyligi, nisbatan katta hajmdagi bayonlar va kompozitsion murakkablik xosdir (Kommunikatsiya nazariyasi asoslari 2003: 199), bu esa turistik diskurs uchun ham xosdir, uning asosiy maqsadi potensial turistik xizmatlar haqida to'liq axborot berishdan iborat.

2. Yangi bilimlar taqdimoti har doim ochiq yoki yashirin dialog bilan birga keladi (Valgina 2003: 175). Dialogik xususiyat turistik diskursning muhim belgilaridan biridir. Bu xususiyat savol-javob komplekslari, ritorik savollar, kirish va qo'shimcha konstruksiyalar, adresatga murojaatlar, adresatni birgalikda fikrlash va harakat qilishga taklif etish, turli shakllarda turtki berish kabi vositalar orqali namoyon bo'ladi. Dialogik xususiyat adresantga adresatga murojaatini yo'naltirish, u bilan aloqani o'rnatish, ishonchni qozonish, suhbatning yaqinligini taqlid qilish, adresatning diqqatini muhim masalalarga jalb qilish va uni faol harakatga undash imkonini beradi.

3. Polilog - ikki yoki undan ortiq ishtirokchilardan iborat dialog turidir. Polilogik xususiyatni ustmatn kategoriyasi sifatida ko'rib chiqish mumkin va polilogik matn - turli shaxslarga tegishli bo'lgan va bir nechta suhbatdoshga murojaat qiluvchi bayonotlar ketma-ketligi sifatida ta'riflanadi (Alekseeva 2001: 15, 17). Dialogik, aniqrog'i, polifonik xususiyatlar, ayniqsa, ilmiy-ommabop matnlarga xos bo'lib, ular ikkilamchi matnlar bo'lib, jamoaviy aqlning nuqtai nazarlarini aks ettiradi. Populyarizatsiyaga intilgan turistik diskurs adresanti, turistik prospektlar va broshyuralar matnlarida ushbu axborotni taqdim etish shakliga doim murojaat qiladi.

Turistik diskursda sof monologik yoki sof dialogik matnni ajratib ko'rsatish qiyin. Odatda, turistik ob'yektlar ta'rihi yoki tarixiy voqealar, bayramlar, madaniy tadbirlar haqidagi hikoyalar monologik shaklda beriladi. Turistik diqqatga sazovor joylar, zamonaviylik va o'tmish voqealari haqida baho berish, maslahatlar, tavsiyalar, faoliyatga chaqiriqlar esa dialogik shaklda amalga oshiriladi. Chunki turistik diskursda axborotni taqdim etish baho va kelgusidagi harakatlarga turtki berish bilan birga keladi, shuning uchun turistik diskursda turli axborotni taqdim etish shakllari kombinatsiyasi mavjud. Monologik matnga dialogik xususiyat berish uchun dialog replikalari ishlatilishi mumkin (Vedenina 1975: 30), masalan:

Nous mettons nos compétences à votre service, mais avant tout, la chaleur et l'hospitalité des gens du pays. Car nous sommes d'ici. Cette rivière, ce pays ardéchois, nous les aimons et nous les connaissons. Notre but ? Vous les faire apprécier. Notre souci ? Veiller à votre confort. C'est pourquoi les douches et les toilettes se trouvent près de notre embarcadère. Notre credo ? Vous rendre la vie agréable en faisant régner la bonne humeur tout en vous déchargeant de toute contrainte. (Ardeche : 3)

Mazkur misolda "muloqot" kommunikativ modeli axborotni uzatishda qo'llanilib, argumentlarning jamlanmasini ifodalaydi (Kommunikatsiya nazariyasining asoslari 2003: 218). Argumentativ bog'lovchi *mais* (lekin) adresatning e'tiborini kuchaytiruvchi qo'shimcha vazifasini bajaradi (Vikulova 2001: 70). Shu yo'sinda kiritilgan qo'shimcha ma'lumot mazkur jamoaning faoliyatida foydalanilayotgan l'hospitalité (mehmondo'stlik) qiymatini ta'kidlaydi. Kiritilayotgan ustunlik keyingi argument bilan tasdiqlanadi, bu esa car (chunki) diskursiv bog'lovchisi orqali kiritiladi (Maingueneau 1991: 241). C'est pourquoi (shuning uchun) bog'lovchisi *veiller à votre confort* (sizning qulayligingizni ta'minlash) tezisini izohlaydigan argumentni kiritadi. Ma'lumotning og'zaki va suhbat uslubida taqdim etilishi til iqtisodiga, ifodalilikka intilish va o'quvchi bilan samimiy suhbatning illyuziyasini yaratishga qaratilgan bo'lib, bu orqali yaqinroq aloqa o'rnatish va xabarning qabul qilinishini va samaradorligini oshirish maqsad qilingan.

XULOSA

Turistik diskursda funksional-ma'noli nutq turlari keng qo'llaniladi. Tasvirlash, hikoya qilish va mulohaza yuritish turlari orqali turistik obyektlarning afzalliklari ta'kidlanadi va turistik obyektlar

haqida to'liq tasavvur hosil qilinadi. Ushbu tadqiqot turistik diskursda nutq turlarining ahamiyatini ochib berdi va kelgusida bu mavzuni yanada chuqurroq o'rganishga turtki bo'ldi.

Tilshunoslikda turli nutq turlarining ta'rifi va tasnifi muhim o'rin tutadi, chunki bu turli kommunikativ vaziyatlarda matn va diskursning samarali tashkil etilishiga yordam beradi. Turistik diskurs misolida, nutq turlari monolog, dialog va polilog shakllarida bo'lishi mumkin. Monologik nutq ko'pincha ob'ektlar, voqealar va hodisalarni batafsil tasvirlash uchun ishlatiladi. Dialogik nutq esa o'quvchi bilan yaqin aloqani o'rnatish, uning ishonchini qozonish va uni faol harakatlarga undash uchun qo'llaniladi. Polilogik nutq turli suhbatdoshlar orasidagi muloqotni aks ettiradi va ko'pincha ilmiy-ommabop matnlarda qo'llaniladi.

Matnlarning tashkil etilishida argumentativ uslub muhim rol o'ynaydi, bu orqali muallif o'quvchini ma'lum bir fikrga ishonitirishga intiladi. Argumentativ bog'lovchilar, masalan, "mais" va "car", o'quvchining e'tiborini jalb qilish va ma'lumotning qiymatini ta'kidlash uchun ishlatiladi. Ushbu usullar til iqtisodiga va ifodalilikka qaratilgan bo'lib, o'quvchi bilan samimiy va samimiy aloqa o'rnatish orqali ma'lumotning samaradorligini oshiradi.

Umuman olganda, zamonaviy tilshunoslikda matn va diskursni tahlil qilish turli nutq turlarining xususiyatlarini chuqurroq tushunishga va kommunikativ vaziyatlarda ularning samarali qo'llanilishiga imkon beradi. Bu esa turli kontekstlarda, jumladan turizm sohasida, matnlarning samarali tashkil etilishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Adam, J. -M. Les textes: types et prototypes [Text] / J. -M. Adam. — Paris : Nathan, 1992. - 223 p.
2. Maingueneau, D. Elements de linguistique pour le texte litteraire [Text] / D. Maingueneau. - Paris : Bordas, 1990. - 173 p.
3. Adam, J. - M. L'analyse des recits [Text] / J. - M. Adam, F. Revaz. — Paris : Editions du Seuil, 1996. - 96 p.
4. Maingueneau, D. Discours [Text] / D. Maingueneau // Dictionnaire d'analyse du discours. - Paris : Editions du Seuil, 2002 b. - P. 185-190.
5. Adam, J. -M. L'argumentation publicitaire. Rhetorique de l'eloge et de la persuasion [Text] / J. -M. Adam, M. Bonhomme. - Paris : Nathan, 1997. -238p.
6. Водак, Р. Язык. Дискурс. Политика [Текст] / Р. Водак; пер. с англ. и нем. В. И. Карасика и Н. Н. Трошиной. - Волгоград : Перемена, 1997. - 139 с.
7. Анисимова, Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) [Текст] : учеб. пособие / Е. Е. Анисимова. - М.: Издательский центр «Академия», 2003. - 128 с.
8. Карасик, В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [Текст] : монография / В. И. Карасик. — Волгоград : Перемена, 2002 а. - 390 с.